

University of Groningen

Magyar királyok, szentek és szimbólumaik a kora újkori Németalföldön

Teszelszky, Roger

Published in:

Művészet és mesterség - Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2016

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Teszelszky, R. (2016). Magyar királyok, szentek és szimbólumaik a kora újkori Németalföldön. In I. Horn, & G. Várkonyi (Eds.), *Művészet és mesterség - Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére* (pp. 161-179). Budapest: L'Harmattan.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

MŰVÉSZET & MESTERSÉG

L'Harmattan

Művészet és mesterség

Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes
emlékére

Szerkesztette:

HORN ILDIKÓ • LAUTER ÉVA • VÁRKONYI GÁBOR • HILLER ISTVÁN
SZIRTES ZSÓFIA • BALOGH ZSUZSANNA • PÁSZTOR KATALIN • TAMÁS MÁTÉ

L'Harmattan

2016

© Szerkesztők, 2016
© L'Harmattan Kiadó, 2016

A kötet megjelenését a Miniszterelnökség támogatta.

MINISZTERELNÖKSÉG

ISBN 978-963-414-133-4

A kötet megrendelhető, illetve kedvezménnyel megvásárolható:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-1-267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Párbeszéd Könyvesbolt
1085 Budapest, Horánszky u. 20.
Tel.: +36-1-445-2775
parbeszedkonyvesbolt@gmail.com
www.konyveslap.hu

A kiadásért felel Gyenes Ádám

A borító *Ismeretlen festő: Örömök kertje, 1590* (Rijksmuseum, Amsterdam) című művének felhasználásával készült.

A szemközti oldalon lévő R. Várkonyi Ágnes-kép Ács Pál fotója.

TARTALOM

Előszó	9
Benkő Elek: Történelem sárból és iszapból	11
Mikó Árpád: Az erdélyi festett famennyezetek populáris regiszterének néhány problémája	23
Solymosi László: Kereskedelemmel kapcsolatos források az Árpád-kori Magyarországon	33
Draskóczy István: A Magyar Királyság kereskedelmére vonatkozó írott források a késő középkorból	41
Zsoldos Attila: A Druget-vagyon születése	63
E. Kovács Péter: Zsigmond császár Mantovában	87
Rácz György: „Pelikán a fiaival” a Batthyány család címere a középkorban	103
Monok István: Luther és Melanchthon műveinek előfordulási gyakorisága a kora újkori könyvjegyzékeken	115
Ács Pál: Alvise Gritti és Nádasdy Tamás – egy elhidegült barátság történeti háttere	133
Csukovits Enikő: Geográfiai ismeretek két korszak határán (Hans Dernschwam könyvtárának geográfiai tárgyú kötetei)	149
Kees Teszelszky: Magyar királyok, szentek és szimbólumaik a kora újkori Németalföldön.	161
Kovács András: „Cursum consumavi...” Haller István tanácsúr kerelőszentpáli síremlékéről.	179
Kármán Gábor: Erdélyi követek a vesztfáliai béketárgyalásokon	197
B. Szabó János: „Sors bona nihil aliud” Az 1657. évi erdélyi ’Blitzkrieg’ kudarca Lengyelországban	231
Bene Sándor: Az ajándék.	253
Galavics Géza: Hol keressük a Hesperidák kertjének földi mását? Esterházy Pál és a festő Carpoforo Tencalla „vitája” és a folytatás a kismartoni Esterházy-rezidencia dísztermének mennyezetképén (1674)	279
G. Etényi Nóra: Diplomatak és nyomtatványok a regensburgi birodalmi gyűlésen 1685-ben	363
Kónya Péter: A Consilium Oeconomicum eperjesi adminisztrációja (1707–1711)	393
Kreutzer Andrea – Szoleczky Emese: A huszti vár a Rákóczi-szabadságharcban	415
Kiss Erika: Az elődök emléke, az utódok öröksége – egy 18. századi erdélyi ötvösműtípus.	451
Szörényi László: „Zászlónk gyakran plántálád...”	479
Marosi Ernő: Művészet Mátyás király és Gerevich Tibor udvarában. Jeges Ernő képe a szentendrei múzeumban	485
Rövidítésjegyzék	517

MAGYAR KIRÁLYOK, SZENTEK ÉS SZIMBÓLUMAIK A KORA ÚJKORI NÉMETALFÖLDÖN*

KEES TESZELSZKY

Németalföld lakói hosszú évszázadokon keresztül csodálattal figyelték a külföldi uralkodóházakat, dinasztiákat. Ez egy középkorból eredő kulturális hagyomány volt, amelyben királyok és hercegek játszották a főszerepet. Többnyire szájról-szájra hagyományozódtak a történetek, némelyek azonban fennmaradtak írásos és képes formában is. Jól ismerjük mindannyian ezeket a motívumokat, hiszen európai jelenségről beszélhetünk, a (nép)mesék, legendák és a szentek életét taglaló művek világáról. A hollandoknak 1815-ig nem volt uralkodóházuk, külföldi hercegek, dinasztiák vezették az országot, akik többnyire a határokon kívül székeltek és onnan irányították a közigazgatást. A történetek alapjául szolgáló hősöket a hollandok a külföldről érkező legendákból, információkból kölcsönözték és így kerültek kapcsolatba például a magyarokkal is. Ebben a tanulmányban azt szeretném, bemutatni, milyen módon jutottak el a holland kultúrkörbe a magyar uralkodók, hogyan változtak a toposzok a holland történelmi átalakulások következtében, végül pedig hogyan építkezett mindebből a kora újkori holland identitás. Arra is szeretnék kitérni, hogy a magyar történelem viharos jellege, és a magyar uralkodók figyelemre méltó tettei hogyan kaptak helyet a holland kultúrában.

Ha a magyar királyok, hercegek és egyéb kékvérűek történetét, imázsát kutatjuk a magyar területeken túl, arra is megkapjuk a választ, hogyan alakult általuk az ország megítélése és befogadása a nyugati politikai körökben.¹ Egész Európában számos forrással találkozhatunk a középkortól kezdve egészen a kora újkorig erre vonatkozóan, amelyeknek eredete többnyire egy korlátozott számú alapforrásra utal vissza. Az ábrázolás mindig az aktuális politikai, vallási és kulturális faktortól függően változott. Ahogy ez a kép formálódott, tükrözte, miként gondolkodtak Magyarországról és Erdélyről.²

A hollandok és a nyugat-európaiak a magyar témákkal már az államalapítást követően kapcsolatba kerültek, így az Árpád-ház kultusza is hamar virágzásnak indult ezeken a területen. I. László (1077–1095) volt az a király, aki szentté avatatta I. István királyt és Imre herceget. Az Árpád-ház szentjei közül a legnépsze-

* A tanulmány az OTKA 113251 projekt támogatásával készült.

1 R. Várkonyi Ágnes: Bethlen Gábor jelenléte Európában. In: Bethlen Gábor és Európa. Szerk. Kármán Gábor – Kees Teszelszky. Bp. 2013. 52.

2 Nicolette Mout: Das Bild Ungarns in der Niederländischen Öfflichen Meinung des 16. Jahrhunderts. In: Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére. Szerk. Balázs Mihály–Font Zsuzsa–Keserű Gizella–Ötvös Péter. Szeged 1997. 415–432.

rűbbé az európai kultúrában Szent Erzsébet, II. András király lánya vált, akit 1235-ben, halála után négy évvel avattak szentté.³ Népszerűségének köszönhetően a 13. századtól kezdődően több európai uralkodócsalád megpróbálta a dinasztiaját Erzsébethez kapcsolni, és ezzel együtt a magyarokkal való rokonságot hangsúlyozni. A Szent Erzsébet-kultusz nyugati elterjedése jelentős mértékben hozzájárult, hogy a magyar témák, irodalmi szimbólumok, művészeti motívumok a határokon túl önálló életre keltek.

Szent Erzsébet lánya, Zsófia hercegnő (1224–1275) Hendrik van Brabant herceggel házasodott össze (1241), amely a kultusz németalföldi erőteljesebb elterjedését eredményezte.⁴ Brabant ebben az időben az ország leggazdagabb tartománya volt. Zsófia fiaival együtt férje halála után (1248) is igényt tartott a hatalomra, amelyet anyja szentkultuszával igyekezett legitimizálni. Ezáltal sikerült gyerekei számára megszereznie a thüringiai és a hessei grófságot. Anyjának presztízse és a magyar örökség a Hesse-ház tagjai számára a 17. század végéig fennmaradt. Az egyik örökös, Könyves Móric (1570–1632) beszélt magyarul, valamint Szenci Molnár Albert könyveinek a kiadását is támogatta.⁵

Ez a hagyomány tovább élt a népi kultúrában (Tijl Uylenspiegel): 1580-ban írt egy anonim flamand szerző arról, hogy egy Hesséből származó gróf rendelt egy magyar királyokról szóló portréorozatot a kastélya számára.⁶

Szent Erzsébet kultusza Zsófiának köszönhetően Brabanton kívül is meggyökerezett a holland kultúrában.⁷ Szent Erzsébet halálos ágyán négy csodatévő szobrot adott lányának, Zsófiának. Ebből hármat tovább ajándékozott Matildnak, Holland és Zeeland grófnőjének, egyet pedig a karmeliták kaptak Vilvoordéban. A grófnő halála után a neki ajándékozott szobrok három különböző helyre kerültek: Halléba,⁸ Haarlembe és 's-Gravenzandba. A szobrokat befogadó helyek kultuszhelyekké váltak.

A Magyar Királyság, a magyar szentek és királyok különleges és kitüntetett szerepet kaptak a középkori és a kora újkori epikus műfajokban, mindenekelőtt a vallásos és a politikai irodalomban. A holland népköltészetben, epikus énekekben történelmi vagy szimbolikus magyar hercegekkel, nemesekkel vagy magyar területre, településre való utalással találkozhatunk.⁹

3 *Klaniczay Gábor*: Holy Rulers and Blessed Princesses. Dynastic Cults in Medieval Central Europe. (Past and present publications) Cambridge 2002. 123–134.

4 *Kees Teszelszky*: Crown and Kingdom in the Republic. The Cultural Construction and Literary Representation of Early Modern Hungary in the Low Countries (1588–1648). In: A Divided Hungary in Europe. Exchanges, Networks and Representations, 1541–1699. I–III. Ed. Kees Teszelszky. Cambridge 2014. III. 145–166.

5 *Szenci Molnár Albert*: Psalterium Ungaricum. Herborn 1607. 6.

6 *S. n.*: Van Uylenspieghels leuen. Antwerpen 1580. fol. C4r.

7 *Teszelszky, K.*: Crown and Kingdom in the Republic i. m.

8 *Justus Lipsius*: Diva Virgo Hallensis. Beneficia eius & miracula fide atque ordine descripta. Antverpiae 1604. 4–8.

9 Repertorium van eigennamen in Middelnederlandse literaire teksten. Red. Willem Kuiper – Hella Hendriks – Sasja Koetsier. Amsterdam 1993–2011. <http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptamanent/remlt/H.pdf>, 2015. december 30.

Így készített a híres költő és történész, Jacobus van Maerlant (1239–1299) egy rövid, de nagyon részletes leírást Szent István életéről a *Spiegel Historiael* című művében, ami a 13. század utolsó negyedében keletkezett.¹⁰ Jan de Clerc Antwerpenből 1322 körüli munkájában arról ír, hogy a brabanti hercegek ősei hogyan menekültek meg Trójából, és hogyan telepedtek le Magyarországon. Ezáltal sikerült létrehozni a kapcsolatot a magyar uralkodókkal a Zsófia megjelenése előtti időkből is. Valószínűleg ennek következtében kerültek magyar ősapák a 15–16. században a kisnemesek családi krónikájába is. Ennek legjobb példája a Van Arc kel család. A 16. század elejére teljesen elterjedt az a mítosz, hogy a holland nép a magyaroktól származik.

1588-tól a katolikus mítoszok szerepe csökkent az északi területeken a déli területektől való elszakadás után. Innentől kezdve beszélhetünk hangsúlyozottan református és katolikus területekről. A szentek helyét a magyar protestáns fejedelmek vették át a Holland Köztársaságban, amit Bethlen Gábor és Bocskai István neve fémjelzett. A református tradíciónak is megvoltak a maga szentjei és tisztelettel övezett szimbólumai, ahogy azt John Exalto holland történész meggyőzően bemutatta.¹¹ Ugyan másképp hívják őket, azonban beleilleszkednek a protestáns egyházszervezeti struktúrákba, valamint alapvetően természetükben és funkciójukban nem térnek el a római katolikus alternatíváktól. A 17. század elején Magyarországon és Erdélyben lezajlott, képekkel kapcsolatos vitát a kálvinista mozgalom önérvényesítésének egyik fázisaként kell értelmeznünk. Ahogy Willem van Asselt holland történész kimutatta, a Holland Köztársaságban és más kálvinista területeken hasonló mozgalmat láthatunk.¹² A reformáció képekkel kapcsolatos vitái nem korlátozódtak a képrombolásra, a képek anyagi mivoltának megsemmisítésére és a katolikus tradícióhoz kötődő szimbólumok elutasítására. Hozzájuk tartoztak a „képcsaták” is, amelyek az isteni és a szent különböző mentális képei és megjelenítési formái közötti ellentéteken alapultak. Ebben az értelemben a protestantizmuson belüli, a lutheránusok és kálvinisták közötti, képekkel kapcsolatos vita hozzájárult a különböző magyarországi és erdélyi protestáns identitások elhatárolásához.

A szentség ábrázolása emellett „a másikkal” szembeni negatív sztereotípiák kialakításának eszköze is volt. Felhasználható volt a katolikus egyház, annak hívei, illetve a katolikus Habsburg-dinasztia autoritása ellen, amelyeket szembe lehetett állítani a „választott nemzetként” vagy „kiválasztott népként” értelmezett magyarok és hollandok pozitív sztereotípiájával. Alkalmazható volt emellett egyes etnikai csoportokkal szemben is, mint például a spanyolokkal, törökökkel, vagy a (katolikus) németekkel. A mások meg- és elítélésének igénye alapvetően szüksé-

10 *Jacobus van Maerlant: Spiegel historiael. I–III.* Ed.. Matthias de Vries – Eelco Verwijs. Leiden 1863. III. 277. http://www.dbnl.org/tekst/maero02mvrio1_01/maero02mvrio1_01.pdf, 2015. december 30

11 *John Exalto: Gereformeerde heiligen.* Nijmegen 2005.

12 *Willem J. van Asselt: The Prohibition of Images and Protestant Identity.* In: *Iconoclasm and Iconoclasm. Struggle for Religious Identity.* Eds. Willem J. van Asselt – Paul van Geest – Daniela Müller – Theo Salemink. (Jewish and Christian perspectives 14.) Leiden–Boston 2007. 308.

gesnek tűnik a protestáns identitások kialakításában és megvédésében, nemcsak a Holland Köztársaságban és Németországban, hanem Magyarországon és Erdélyben is.¹³

Bethlen Gábor személye sokkal fontosabb volt, mint a hozzá kapcsolódó hírek összessége. A magyar protestantizmus mitikus alakjának számított, történetei sokkal jobban érdekelték a közönséget, mint a személyéhez kapcsolódó politikai események. Ennek magyarázatát az 1618 utáni politikai és vallási konfliktusokban kell keresni Németalföldön. Bethlen a 17. században egy „élő protestáns szent” szerepét töltötte be, és a különböző csoportokban más-más színezetet kapott a propaganda céljainak megfelelően.¹⁴ Az volt a cél, hogy példát mutassanak az éppen uralkodó Maurits hercegnek és a kormányzó patrícusoknak. Bethlen 1619 után számos holland történelemkönyvben úgy jelenik meg, mint az ideális protestáns herceg, aki népét és az igaz vallást megvédte a külső támadókkal szemben. A legtöbb holland Bethlen-ábrázolás ebből az időből származik. A Bethlenről szóló publikációkból kiderül, hogy nem annyira a magyarok vagy az Erdély iránti érdeklődés állt a középpontban, sokkal inkább szellemi munícióként szolgált a belső harcokban a hollandok számára a politikai és a vallási ellenfelekkel való küzdelemben. A magyar szimbólumok frekvenciált használata is ezt a célt szolgálta, a magyar szent korona is jól illeszkedik ebbe az irodalmi hagyományba. Bethlen, aki a Habsburgok ellen fogott fegyvert, ideális figura volt a hollandok számára, hiszen egy háborús időszakban testesítette meg a jövőbe vetett hit reménységét.

Magyar toposzokkal gyakran találkozunk a kora újkori európai kultúrában Németalföldön is. Szent István alakja az egyik legismertebb és gyakran használt toposz a középkor óta, az Árpád-házi szentekkel együtt (főleg Szent Erzsébettel, *1. kép*) és a magyar szent koronával is számos esetben szerepelt a külföldi irodalomban vagy képzőművészetben.¹⁵ Magyarországi Mária ugyancsak fontos szerepet játszott, hiszen Mohács után sikeresen alakította ki II. Lajos király kultuszát Németalföldön.¹⁶

Kevésbé ismert tény, hogy a dél-németalföldi Croÿ hercegi család reprezentációjában gyakran használt magyar toposzokat.¹⁷ Azt állították, hogy dinasztiajuk ősapja IV. István magyar király volt. Charles Philippe de Croÿ (1549–1613)

13 Asselt, W. J.: The Prohibition of Images i. m. 310.

14 Kees Tészelszky: Szenci Molnár Albert elvesztettnek hitt Igaz Vallás portréja (1606) avagy holland-flamand-magyar szellemi kapcsolatok a kora újkorban. Bp. 2013. 57–59.

15 Knapp Éva: „Gyönyörű volt szál alakja”. Szent István király a sokszorosított ikonográfiája a XV. századtól a XIX. századig. Bp. 2001.; Kees Tészelszky: A magyar korona megjelenése a kora újkori képzőművészetben. Művészettörténeti Értesítő 60. (2001: 1. sz.) 1–10.; Kees Tészelszky: Az ismeretlen korona. Jelentések, szimbólumok és nemzeti identitás. Pannonhalmi 2009.

16 Bárány Attila: Queen Maria, the Cult of Louis II and Hungary in the Low Countries. In: Magyarország és Németalföld kapcsolata a kora újkorban. Szerk. Bozay Réka. Debrecen 2014.

17 Réthelyi Orsolya: Szent Erzsébet, Gertrúd királyné és az Árpád-ház a németalföldi Croy család reprezentációjában. In: Egy történelmi gyilkosság mágójára. Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013. Szerk. Majorossy Judit. Szentendre 2014. 231–243.; Kees Tészelszky: A magyar toposzok használata a kora újkori Németalföldön. (Szent Gellért, Szent István, Szűz Mária és a magyar korona megjelenése a németalföldi

1. kép: Johannes Wierix, Szent Erzsébet, Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-1904-1248

a magyar koronához hasonló jelvényt használt a családi címerében is 1594-ben.¹⁸ 1605-ben Dél-Németalföldön megjelent egy színdarab Szent Imréről, amelyben a jezsuita szerző ismét a Croÿ család elképzelt Árpád-házi gyökereit hangsúlyozta.¹⁹ Ebben a kontextusban kell vizsgálni Szent István király alakját, ami több

irodalomban, művészetben és röpiratokban). In: Pázmány nyomában. Tanulmányok Hargittay Emil tiszteletére. Szerk. Ajkay Alinka – Bajáki Rita. Vác 2013. 425–434.

18 Wappen der zu Regensburg zur Reichsversammlung 1594 anwesenden Fürsten – Bayerische Staatsbibliothek Cod. icon. 326. fol. 5v. Charles Philippe de Croÿ címere. (Regensburg[?] 1594.)

19 S. n.: Tragicomédie De S. Estienne Premier Roy Chrestien De Hongrie, Estoc Paternel De La Tresnoble & ancienne maison de Croy: Dediée a l'Excellentissime Charles Sire & Duc de Croy & D'Arshot, &c.: Laquelle representeront les estudians du College de la Compagnie de Jesus a Mons en Henault aux nopces de son Excellence le vingtiesme de Decembre l'An 1605. Mons 1605.

2. kép: S. Stephanus, I. Hungarorum Rex et Apostolus, British Museum, AN485675001

gyűjteményben is szerepel.²⁰ Szent István képén a Croÿ család hercegi címere látható az egyik sarokban. (2. kép) A flamand művész Michael Snyders (Snyders, 1586–1672) által készített rézkarc eredetileg a jezsuita egyháztörténész, Aubert le Mire (Miraeus, 1573–1640) által írt kötetben jelent meg 1609-ben vagy 1613-ban Antwerpenben.²¹ 1620-ban kiadtak egy gazdagon illusztrált kötetet, amiben Jacobus (Jacques) de Bie flamand művész két főlő nagyságú családfa segítségével

²⁰ S. Stephanus, I. Hungarorum Rex et Apostolus, regnum suum Virgini-Matri consecravat, eiusque tutelae commisit. Magyar Történelmi Képcsarnok, 2192. British Museum, AN485675001. L. Knapp Éva: „Gyönyörű volt szál alakja” i. m. 158. (76. kép)

²¹ Aubert le Mire: Sanctorum principum, regum atq. impp. imagines,... Aubertus Miraeus... eruebat. Antwerpen 1609. vagy 1613. Paris, Bibliothèque Sainte Geneviève, 4 W 49 INV 117 RES (P.2) (1609, a British Museum példány-leírásában z 1613-as dátum szerepel)

3. kép: Szent Gellért és Szent István in: Oliverius a Sancto Anastasio: Gheestelycken lvtst-hof der carmeliten. Antwerpen 1661. II. 94.

mutatta be a Croÿ család magyar gyökereit.²² Figyelemre méltó, hogy ezek a legitimáló röpiratok, könyvek és rézkarcok akkor jelentek meg, amikor Magyarországon politikai válság volt, a Bocskai felkelés idején (1604–1606), II. Mátyás és I. Rudolf közötti testvérharc időszakában (1607–1612) és Bethlen hadjáratainak idejében (1619–1626).

Több verset írt egy flamand szerzetes Szent Gellértről, Szent István királyról, Szűz Máriáról és a magyar szent koronáról egy 1661-ben megjelent, a karmelita rend történetéről szóló könyvben.²³ A versek elején látható egy finoman kidolgozott rézkarc Szent Istvánról, aki Szűz Máriának ajánlja a koronát. (3. kép)

²² *Jacobus de Bie*: Livre contenant la genealogie et descente de ceux de la Maison de Croy tant de la ligne principale estant chef du nom et armes d'Icelle que des branches et ligne collaterale de ladite maison. Antwerpen 1613. Az egyik I. Imre király családfáról l. *Knapp Éva*: „Gyöngyözü volt szál alakja” i.m. 182. (100. kép).

²³ *Oliverius a Sancto Anastasio*: Gheestelycken lvtst-hof der carmeliten. Antwerpen 1661. II. 94.

Az 1661-ben megjelent mű szerzője Oliverius a Sancto Anastasio. Eredeti flamand neve Olivier de Crock. Oliverius atya egy karmelita szerzetesrend tagja volt Yperenben, (Brüsszel, 1612–1672).²⁴ Több művét holland és latin nyelven is kiadták.²⁵ Emellett lefordította latinból hollandra a Szent Cirill tollából származó állatmeséket is.²⁶ Oliverius sajátossága, hogy egy emblematikus képet versben magyaráz el a híres holland moralista, költő és politikus Jacob Cats nyomán.²⁷ Ennek a műfajnak eredetileg nagy hagyománya volt Olaszországban és Franciaországban. Később nagy kultúrája lett az emblematikus könyveknek és képeknek Hollandiában, de Magyarországon is.²⁸ Az első németalföldi emblematikus könyvet Zsámboky (Sambucus) János magyar humanista írta, amit 1564-ben az antwerpeni nyomdász, Christoffel Plantin adott ki Antwerpenben.²⁹ Ebben a könyvben is megjelent pár Magyarországhoz kötődő kép.

Oliverius a Sancto Anastasio leghíresebb műve a „Gheestelycken Iust-hof der carmeliten”, ami Antwerpenben jelent meg két kötetben, 1659-ben és 1661-ben.³⁰ A rézmetszeteket a flamand művész, Peter Clouwet (1629–1670) készítette, Abraham Diepenbeeck (1596–1675) rajzai nyomán. Diepenbeeck Peter Paul Rubens tanítványa volt.³¹ Clouwet és Diepenbeeck több karmelita kiadáshoz készítettek illusztrációt.

24 P. G. Witsen Geysbeek: Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters. I–VI. Amsterdam 1821–1827. I. 42–43.; J. F. Willems: 'Vervolg van het eerste hoofddeel.', 'Zevende afdeeling. Tael- en Dichtkunde der Belgen in de zeventiende eeuw.' In: Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de Zuydelyke provincien der Nederlanden (1819–1824) I–II. Arnhem 1819–1824. I. 137–138.

25 *Oliverius a Sancto Anastasio*: Dry vermaeckelycke t'samen-spraecken tusschen het Italiaens ende Nederlandts herderinneken onder den naem van Italica ende Belgica over de wonderlijke openbaeringhen [...] door den H. propheet Elias. Ghendt 1666.; *Uő*: De glorieuse victorie en triumphe [...] behaelt op den bergh Carmelus teghen den duyvel [...] door [...] Maria Magdalena de Pazzi [...] in jaer-schriften vertoont. Brugge 1669. I. Short Title Catalogus Vlaanderen. <http://database.stcv.be/>, 2015. október 1.

26 *Oliverius a Sancto Anastasio*: De sedighe apologien oft Onder-wysende t'saemen-spraken der beesten, eerst in het Griecx beschreven door den H. Cyrillus. Met Dichten en Sluytredens verciert. Antwerpen 1666.

27 *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*. Red. Frank Baur [et al.]. I–IX. Antwerpen–Brussel 1939–1983. V. 436.

28 *Anne de Vries*: De Nederlandsche emblemata: geschiedenis en bibliographie tot de 18de eeuw. ,s-Gravenhage 1898.; *Mario Praz*: Studies in seventeenth-century Imagery. Roma 1964.; *John Landwehr*: Emblem and Fable Books printed in the Low Countries 1542–1813: a Bibliography. Utrecht 1988. A magyarországi emblematikáról I. *Knapp Éva – Tüskés Gábor*: Populáris grafika a 17–18. században. Bp. 2004.; *Knapp Éva*: Irodalmi emblematika Magyarországon a XVI–XVIII. században. Bp. 2003.

29 *Varga László*: Sámbock (Sambucus) János emblémái. I. Könyv és Könyvtár (1964) 193–226.; *Uő*: Sámbock (Sambucus) János emblémái. II. Könyv és Könyvtár (1965) 181–243.; *Arnoud Visser*: Joannes Sambucus And The Learned Image. The Use Of The Emblem In Late-renaissance Humanism. Leiden–Boston 2005.; *Gábor Almási*: Johannes Sambucus (1531–1584), Andreas Dudith (1533–1589), and the Republic of Letters in East Central Europe. Leiden–Boston 2009.

30 *Oliverius a Sancto Anastasio*: Gheestelycken Iust-hof der carmeliten. I–II. Antwerpen 1659–1661.

31 *Jacob Campo Weyerman*: De levens-beschryvingen der Nederlandsche konstschilders en konstschilderessen. Hága 1739. 320–322.; *David W. Steadman*: Abraham van Diepenbeeck. Seventeenth-century Flemish painter. Ann Arbor 1982.

A mű a karmelita rendről, a kolduló szerzetesek történelméről szól. A szerző emblematikus módon ábrázolja ezt, egy képzeletbeli díszkertként, tele virággal. Minden egyes virágnak van egy különleges jelentése a karmelita rend számára. A leghíresebb tagok erényeit írja le, amiket különböző virágok jelképeznek a karmelita kertben. A virágok képzeletbeli „tápszere” a morális lecke, amit Oliverius atya a történetek alapján mutat be. Oliverius a Sancto Anastasio emblematikus kertje hasonlít a korabeli kolostorkertekhez és azok szimbolikus jelentéséhez.³²

A karmeliták Illés próféta példáját követik, annak ellenére, hogy a rend csak a 13. század óta létezik.³³ A szerző mégis a képzeletbeli rendtagok erényein keresztül legitimálja az ősi gyökereket.

Az egyik legfontosabb középkori személy a flamand karmeliták számára – Oliverius a Sancto Anastasio szerint – Szent Gellért püspök volt. A szerző 38 oldalon írta le Gellért életének tanulságát és jelentőségét egy emblematikus képben, egy rövid életrajzban, két versben és több oldal magyarázatban.³⁴ A magyar püspök maga a karmelita kert „Császári korona” nevű virágja (modern neve: *Fritillaria imperialis*, itt: *corona imperialis*).³⁵ Nem véletlenül kapta a nevét, hiszen sorsa szorosan összefűződött a magyar koronával és Szent István királlyal. Oliverius a Sancto Anastasio igyekezett bizonyítani, hogy Szent Gellért valójában karmelita szerzetes volt. Létezett egy karmelita törekvés, amely a 15. század elejétől fogva azt tartotta szem előtt, hogy a rend történetét visszavehesse egészen az ótestamentumi időkig.³⁶ A karmelita rendet csak a 13. században alapították, így valószínűtlen, hogy Gellért valaha is karmelita lett volna. Ennek ellenére már a 15. századi karmelita szerzetesek által írt németalföldi életrajzokban megjelent Gellért, mint karmelita szerzetes. A németalföldi karmeliták azt a tényt használták fel, hogy Gellért egy ideig, az életpályája elején szerzetes volt.³⁷ Oliverius a Sancto Anastasio megpróbált folytonosságot biztosítani az eredeti Karmel-hegyi remeteközösségek és a 13. századi rendalapítás között, azzal a szimbolikus eseménnyel, hogy Gellért a Karmel-hegyen kapta a karmelita csuhát.

Amikor a 17. század elején a karmelita rend újra lendületet kapott Dél-Németalföldön, több karmelita szerzetes által írt könyv jelent meg a holland nyelvterületeken. Eddigi kutatásunk alapján állíthatjuk, hogy Gellért ekkor már nem

32 Van egy kert. Útikalauz monostori kertekhez. [Kiállítás Pannonhalmi Főapátság, 2012. március 21.–november 11.]. Szerk. Varga Mátyás. Pannonhalma 2012.

33 A karmelita rendről I. *Joachim Smet*: The Carmelites. A History of the Brothers of Our Lady of Mount Carmel. I–IV. Roma 1975. I., Darien 1976–1988. II–IV.

34 „Het leven ende martelie vanden H. Gerardus Bisschop van Canaden, Apostel ende eersten Martelaer des Koninck-ryckx van Hungaryen onse lieve-vrouwe-broeder.” – *Oliverius a Sancto Anastasio*: Gheestelycken lvtst-hof i. m. 93–131

35 *Oliverius a Sancto Anastasio*: Gheestelycken lvtst-hof i. m. 95.

36 *Andrew Jotischky*: Saint Gerard of Csanád and the Carmelites: Apocryphal Sidelights on the First Crusades. In: *Autour de première Croisade. (Actes du Colloque de la „Society for the Study of the Crusades and the Latin East”, Clermont–Ferrand, 22–25 juin 1995).* Paris 1996. 143–155.; *Györkös Attila*: Szent Gellért és az első keresztes háború. *Klió* 7. (1998: 2. sz.) 76–81.

37 *Györkös Attila*: Szent Gellért i. m. 76–81.

szerepelt egyik flamand karmelita könyvben sem.³⁸ Tudjuk, hogy sokat írtak Magyarországról a flamand röpiratokban és nagy volt az érdeklődés Magyarországra.³⁹ Mégis miért jelent meg Oliverius a Sancto Anastasio munkásságában ilyen jelentős mértékben Szent Gellért, Szent István és a magyar szent korona?

Ha megfigyeljük, mi volt a *Gheestelycken lvt-hof*-nak a forrása, akkor jobban megértjük, miért szerepelnek ezek a magyar toposzok a karmelita művekben. Gellért életrajzához Oliverius a Sancto Anastasio felhasználta Johannes Baptista de Lezana, spanyol karmelita szerző könyvét, az első karmelita rendtörténetet.⁴⁰ Baptista de Lezana (1586–1659) több szerző által írt művet használt, amikor Gellértről írt. Részletesen idézte a Gellértről szóló *vitae*-t és Caesar Baronius egyháztörténetét.⁴¹ Erősen felhasználta a magyar egyházzal szemben és vitatott Melchior Inchofer történetét (1644).⁴² Emellett Antonio Bonfini-t, Petrus de Natalibus-t, Laurentius Surius-t és másokat is idéz. A németalföldi szerzetes Baptista de Lezana munkáján keresztül felhasználta a korban legújabbnak számító katolikus egyháztörténeti írásokat. Ily módon Oliverius a Sancto Anastasio az új magyar egyháztörténeti tudás segítségével felújította a középkori németalföldi Gellérthagyományt. Ennek jelentőségét a következő módon írta le Oliverius a Sancto Anastasio: Gellért tovább akart utazni Magyarföldről, amit István király nem engedélyezett, így kénytelen volt még hét évig az országban maradni.⁴³ Kinevezték csanádi püspöknek, lelki fegyverrel harcolt az ördög ellen és bevezette a Máriatiszteleket Magyarországon. Ez abból állt, hogy Mária nevének említését követően minden magyarnak térdet kellett hajtania.⁴⁴ István király azért lett jámbor uralkodója a Magyar Királyságnak, mert Gellért elültette a jámborságot a szívében. Neki köszönhető, hogy István király felajánlotta a koronát és a jogart Szűz Máriának, illetve az ország védőszentjévé is tette. Ennek a karmelita szerzetesnek köszönhetően kezdte az Egyház Máriát „Gloriosa Domina”-nak avagy dicsőséges asszonynak nevezni. Gellért sok templomot szentelt fel a Szűz nevére, nem csoda, ha Magyarország Mária országa lett a gyakorlatban is. Oliverius a Sancto Anastasio metaforikusan magyarázta Gellért sorsát, mely alapján a püspök és a király erény szempontjából teljesen egyenlők voltak egymással. A magyar király sokat

38 L. pl. *Aubertus Miraëus*: Ordinis B. Mariae annvntiarvm virginvm origo. Antwerpen 1608.; *Uő*: Ordinis Carmelitani [...] origo atque incrementa. Antwerpen 1610.; *Olivier de Wree*: Den oorspronck, ende voortganck der Carmeliten ofte onse L. Vrowwe-broeders, ende des H. Scapvliers. Ghendt 1624.

39 L. *Kees Teszelszky*: Magyarország és Erdély képe Németalföldön a Bocskai-felkelés és Bethlen Gábor hadjáratai idején 1604–1626. In: Bethlen Gábor és Európa. Szerk. Kármán Gábor – Kees Teszelszky. Bp. 2013. 203–243.

40 *Johannes Baptista de Lezana*: Annales sacri prophetici et eliani ordinis Beatiss. Virginis Mariae de monte Carmeli. I.–IV. Roma 1645–1656. III.

41 *Caesar Baronius*: Annales ecclesiastici. I–XII. Roma 1588–1607. X. –Ez a kötet Magyarországról szól.

42 *Melchior Inchofer*: Annales ecclesiastici regni Hungariae. Roma 1644.

43 *Oliverius a Sancto Anastasio*: Gheestelycken lvt-hof der carmeliten. i. m. 95.

44 „[...] besonderlijck een uyt-nemende eerbiedinghe tot de alderheylighste Maghet MARIA, soo dat de Honghersche alleen den weerdighen naem van MARIA hoorende, hun bogen ter aarde.” – Uo. 96.

tett az ország lakóiért, a kereszténységért, a jámborságért és Mária dicsőítéséért.⁴⁵ A Gondviselő azt akarta, hogy Gellért legyen a nemzet első mártírja. Oliverius a Sancto Anastasio egyértelműen jutalomnak tekintette élete beteljesedését. Gellért nem akarta megkoronázni a tirannus-t, emiatt mártírhálált szenvedett.⁴⁶ A könyv végén a szerző imádkozik Magyarorszáért és az ottani katolikus egyház állapotáért.

Politikai üzenet nehezen olvasható ki Oliverius a Sancto Anastasio munkájából, de az világos, hogy Gellért ábrázolásának fontos politikai jelentősége volt a kora újkori magyarországi katolikus irodalomban és művészetben. A németalföldi karmelita nem csupán hatalmi kontextusban akarta bemutatni a magyar szentet, hanem erkölcsi szempontból is. Gellért élete és munkássága csupán egy egyszerű tanmese volt a németalföldi karmelita rend tanításaihoz.

A szerzővel több holland nyelvű tanulmány is foglalkozott, művének fogadtatására azonban nem tértek ki. A Bécsi Nemzeti Könyvtár gyűjteményében szerepel egy kép Szent Gellértről, amit Johannes Boel flamand művész készített Antwerpenben.⁴⁷ Nem szerepel ez a kép A Sancto Anastasio könyvében, de nyilvánvaló, hogy Boel ez alapján dolgozott. Nem lehet tudni, milyen célból készült ez a rézkarc vagy mire használták, de világos, hogy hatással volt A Sancto Anastasio könyvére.

Szent Gellért alakjának egy másik illusztrációja egy festett üveglapon található egy karmelita kolostorban, Boxmeerben, a brabanti tartományban. Ezt a kolostort gróf Albrecht van den Bergh és Madeleine de Cusance grófné építtették, akik 1653-ban a boxmeeri birtok tulajdonosai voltak. 1652-ben szerződést kötöttek a karmelitákkal, amelyben vállalták egy kolostor és egy latin iskola létrehozását. Ez azért is számított különleges gesztusnak, mivel Boxmeer az egyetlen önálló katolikus kisváros volt, beékelődve a protestáns hatalmak által irányított Hollandiába. A nyilvános katolikus szertartás tiltott volt az egész országban, csak eldugott helyeken működhetett a katolikus egyház. Csak az önálló Boxmeer birtokon lehetett szabadon gyakorolni a katolikus vallást, sőt kolostort építeni és egy katolikus iskolát fenntartani az egész köztársaságban. A grófi család, főleg a grófné Hágában, a holland országgyűlésen nagyon sokat tett azért, hogy Boxmeernek megmaradjon ez a kiváltsága. Érthető, ha a birtok ezek után egy nagyon fontos, szimbolikus helységgé vált a holland katolikusok számára.

A kolostorban 16 darab festett ablakot lehet találni, amit a gróf családja vagy rokonai adományoztak 1653–1702 között. Az egyik üveg Szent Gellért ábrázol-

45 „Den Koninck heeft hy oock in liefde soo doen branden, / Dat hy sijn gulde croon en schepter in haer handen, Met vreught ghegheben heeft, uyt eense suyver min, / Haer maeckende sijns rijckx Princers en Koninghin.” – Uo. 118.

46 Uo. 128.

47 Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv und Grafksammlung, Porträtsammlung, Inventar-Nr. PORT_00081670_01

4. kép: Szent Gellért a boxmeeri kolostorban, Pal Haanen felvétele

5. kép: Szent Gellért a boxmeeri kolostorban, Pal Haanen felvétele

6. kép: Szent Gellért a boxmeeri kolostorban, Pal Haanen felvétele

lásával és egy szöveggel van ellátva, dátum nélkül.⁴⁸ (4., 5., 6. kép) Az ablakok sorrendje alapján valószínű, hogy 1655 körül készítették. Az üvegek a folyosón, a kolostor belső kertje körül helyezkednek el. Az ablakokon látható ábrázolások Adriaan van Diepenbeeck tervei alapján készültek, aki Oliverius a Sancto Anastasio rézkarcait is tervezte. Gellért ábrázolása a festett üvegen nagyon hasonlít arra a képre, ami Oliverius a Sancto Anastasio könyvében látható.

Minden ablaknak külön megrendelője volt, akárcsak Gouda város templomának világhírű üveglablakainál.⁴⁹ A megrendelők mind fontos német vagy dél-holland katolikus személyek voltak. A Gellért-ablak kivételével mindegyikről tudni lehet név szerint is. Találkozhatunk egy eddig ismeretlen családi címerrel is, sajnos név nélkül. Tudomásom szerint ez az ablak az egyetlen közismert ábrázolás Szent Gellértről Hollandia és Belgium területén.⁵⁰

A boxmeeri ablak politikai üzenete az, hogy mennyire fontos volt a karmeliták szerepe a pogányok elleni harcban a középkori Magyarországon és Boxmeerben egyaránt.⁵¹ Figyelemre méltó ezen a képen, hogy Szent Gellért egyedül ajánlja a koronát Szűz Máriának, Szent István jelen sincs, mint Oliverius atya könyvében. Ugyan Hollandiában a református erők domináltak, mégis az ország nagy része még mindig katolikus volt a 17. században. A déli részeken ez még koncentráltabban jelent meg. Boxmeer egy szimbolikus katolikus fellegette lett Hollandiának. Gellért példájával üzentek a karmeliták, hogy Szűz Mária védelme alatt készen állnak a pogányok ellen megvívandó harcra.

1662-ben még egy könyv jelent meg Oliverius a Sancto Anastasio tollából, amelyben ismét szó esett Szent Gellértről, Szent Istvánról és a magyar szent koronáról.⁵² Ez a különleges munka tartalmaz egy allegorikus „szeretetharc”-ról szóló leírást (Gheestelycken liefde-strydt) Szűz Mária és a karmeliták között. A harc abból áll, ki szereti jobban a másikat. A szerző ugyanazokat a toposzokat használja, mint a korábban megjelent munkáiban: ismét prózában és versekben írja le Szent Gellért életét és munkásságát. Van azonban egy különbség: a szerző itt Szent Gellért püspököt mint egy igazi karmelita szerzetest ábrázolta, aki mindent Szűz Máriáért való szeretetből, rajongásból tett. Gellért tetteit más kontextusba helyezi, mint korábban. Mindent, ami Szent Gellért körül történt, összeveti azzal a klasszikus és kortárs irodalommal, amelyet jómaga feldolgozott. Így a közép-

48 *Theodulf Vrakking – Sanny Bruijns*: De gebrandschilderde ramen in het Karmelklooster te Boxmeer. Boxmeer 2005. 17. A szöveg: S. GERARDUS Episcopus ORD. CARM. / Carmelus placuit, non Sceptra, corona, GERARDO; / Lux sub monte micans tanta latere potest; / Non, supra montem posita est, fit Episcopus; inde / Martijrio Verus pro grege pastor obit. Az összes többi ablakon az 1655-ös vagy az 1684-es évszám szerepel.

49 R. A. Bosch: De 72 glazen van de Sint Janskerk in Gouda. Delft 2008.

50 Az egyetlen belga példa egy 15. századi üveg a Haren faluban található Szent Erzsébet templomban van, amely ma Brüsszel része.

51 A politikai háttérrel valószínűleg többet lehet találni a bruggei karmelita levéltárban: Archief van de Paters Karmelieten, Brugge, Belgium. (BE/ 142029/ 1).

52 *Oliverius a Sancto Anastasio*: Gheestelycken liefde-strydt [...] tvsschen [...] de moeder Godts Maria ende haere beminde broeders de carmeliten. Antwerpen 1662.

kori Gellért legendát egy nemzetközi történelmi szempontból írja újra, akárcsak Jeszenszky János (Jessenius) 1609-ben a magyarországi koronázást, tehát keresi a történelmi párhuzamokat.⁵³ Azt a motívumot, hogy egy uralkodó felajánlja országát Szűz Máriának, már a halicarnassusi Dionysius is megírta.⁵⁴ Még a portugál király is felajánlotta Szűz Máriának egész Indiát. Ezzel a gesztussal Szent István átadta a hatalmát Máriának. A történelmi párhuzamba való állítás célja, hogy legitimálhassa István és Gellért püspök cselekedeteit. A középkori legenda politikai és teológiai tartalmát más megbízhatónak tűnő tényekkel és forrásokkal igyekszik hitelesíteni. Ha többször megesett a történelemben, akkor ez a valóság, Oliverius a Sancto Anastasio ezzel aktualizálja a karmelita középkori irodalmat. A szerző szerint nem Szent István, hanem Szent Gellért ajánlotta fel (a király nevében) Máriának a koronát és a jogart. Az ország hatalmát Gellérten keresztül átadta Szűz Máriának, aki ezáltal örök királynője lett az országnak. A szerző így fejezte ki indirekt módon, Szűz Mária szavaival: „Door my regeren de Koninghen” (Általam uralkodnak a királyok).⁵⁵ Mária uralja Magyarországot, Szent Gellért pedig a királynő képviselője lett a földön. Oliverius a Sancto Anastasio arról is tudósít, hogy a magyarok letérdelnek, ha a Szűz nevét meghallják.⁵⁶ A szerzetes azt állítja, hogy Szent Gellért ezt a szokást elősegítette és életben tartotta. Szent Gellért a Szűz Mária képviselője volt, ezáltal ő az a személy, aki a királykoronázáskor az utódot felszentelheti. Nem volt hajlandó egy nem méltó trónörökösnek adni a hatalmi jelvényeket, emiatt mártírhálált kellett szenvednie. Ezzel a politikai üzenettel a szerző valószínűleg megpróbálta Dél-Hollandiában a karmelita rend hatalmi igényét alátámasztani a Habsburg-uralkodóházzal szemben. A szerző még egy figyelemre méltó párhuzamot mutat be az olvasónak. Egy ehhez hasonló esemény zajlott le Németalföldön több mint száz évvel a karmelita könyv megjelenése előtt, ahogy az a jezsuita történésznél, Famianus Stradanál olvasható.⁵⁷ 1555. október 25-én V. Károly sok neves fejedelem jelenlétében lemondott a császári trónról, egyúttal az összes uralkodói jelképet átadta utódainak. A német császári koronát I. Ferdinándnak szánta, aki nem tudott ott lenni e fontos eseményen. A holland Orániai Vilmos herceg kapta a nemes feladatot, hogy átadja a koronát I. Ferdinándnak, de ezt megtagadta. Később a németalföldi Habsburg-ellenes lázadók vezetője lett.

Strada azzal magyarázta meg ezt az ellenszegülést, hogy Vilmos herceg a hűségét akarta kinyilvánítani V. Károlynak és a fiának, Philips-nek, aki végső soron nem lett német-római császár. A Sancto Anastasio azt hangsúlyozza, hogy Vilmos

53 *Johannes Jessenius: Regis Ungariae, Matthiae II. coronatio*; Johan: Jessenio a Jessen, Regio Medico, Descriptore. Adiecta, regni, regumque Pannoniae, brevis Chronographia. Viennae 1609. L.: *Teszelszky, K.: Az ismeretlen korona i. m. 203–215.*

54 Uo. 209.

55 Uo. 210.

56 Uo. 210.

57 *Famianus Strada: De bello Belgico decas prima. s. l. 1590. 9.; Uő: De thien eerste boecken der Nederlandtsche oorloghe. Antwerpen 1646. 6.*

nem hűséges az uralkodóhoz. Gellért példáján keresztül világít rá arra, hogy ő hűséges tudott maradni I. Istvánhoz és Szűz Máriához is. Gellért példájával Oliverius a Sancto Anastasio azt akarja kifejezni, hogy a karmelita szerzetesek egyszerre képesek lojálisak lenni a Habsburg uralkodóhoz és a mennyei királynőhöz is.

Szent Gellért további németalföldi kultuszát tanúsítja két rövid könyv, két másik karmelita szerzetes tollából. Az egyik szerzője Daniel a Virgine Maria, avagy Daniel van Audenaerde (1615–1678).⁵⁸ Ő volt a flamand karmelita rend vezetője, valamint a boxmeeri kolostor alapítója és szellemi atyja. A karmelita rend ünnepeiről szóló kiadványában megjelenik Szent Gellért ünnepe és rövid életrajza.⁵⁹ Egy másik műben Szűz Mária tiszteletéről esik szó Michaël a Sancte Augustino-tól, amiben szintén szerepel Szent Gellért.⁶⁰ Michaël atya avagy Jan van Ballaer (1621–1684) volt a flamand karmelita egyházmegye vezetője, aki a boxmeeri kolostor alapításában szintén részt vett. Mindkét szerző követette Oliverius a Sancto Anastasio szövegét és ismét hangsúlyozza annak politikai üzenetét.

A karmelita könyvek, képek és röpiratok egy igazán gazdag tartalommal rendelkező németalföldi Szent Gellért-hagyományt tartalmaznak, a megújított magyarországi koronahagyománnyal és Szent István kultuszával együtt.

A magyar toposzok sokféle módon jelen voltak a kora újkori európai kultúrában, különösen Németalföldön. Ezeket folyamatosan újrahasznosították, egyes elemeit átfogalmazták, máskor aktualizálással megismételték. A fenti példák közül kiderül, hogy a magyar toposzokat nemcsak a magyar történelem vagy aktualitás kontextusában használták, hanem arra is, hogy egy saját politikai üzenetet legitimálhassanak a németalföldi közönség számára. Így kaptak egy új németalföldi jelentést a régi magyar toposzok.

Minden művészeti alkotásnak, amely magyar szimbólumokat tartalmaz és a Croy család rendelte meg, katolikus jelentéstartalommal ruházták fel. Akkor is megmaradt ez a hagyomány, ha a családtag nem katolikus volt. Erre egy kiváló példa Anna van Croy et Aerschot hercegnő (1590–1660) síremléke.⁶¹ Ő volt Ernst Croy (1588–1620) özvegye, utolsó tagja a Pomerániai dinasztiának, amely valaha Svédországot, Norvégiát és Dániát is kormányozta. Anna hercegnő lutheránus volt, 1619-ben kötött házasságot a katolikus Croy herceggel. A házassági szerződés szerint az utódok az anya vallását vitték tovább. 1660-ban Anna halálát követően fia egy síremléket állíttatott Annának, amelynek tervrajza megőrződött az amszterdami Rijksmuseum gyűjteményében.⁶² (7., 8. kép) Ennek a síremléknek

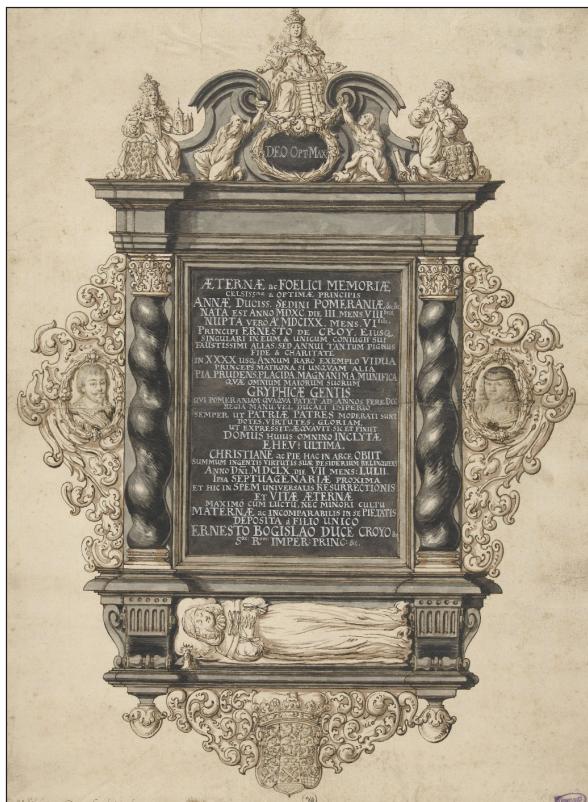
58 *Daniel a Virgine Maria*: Wyngaert van Carmelus, oft Kort begryp van het leven der heyligen ende van de feest-dagen besonderlijck gheviert in d'orden van onse L.V. des berghs Carmeli. Brussel 1666.

59 Uo. 168–170.

60 *Michael a S. Augustino*: Marie-vormigh ende Marielyck leven in Maria om Maria. Red. Rudolf van Dijk. Boxmeer 2003. 14–15.

61 *Marian Czerner*: Wappen auf den Sarkophagen der Herzogin Anna und des Herzogs Ernst Bogislaw von Croy. *Baltische Studien* 75. (1989) 85–103.

62 Anna van Croy síremléke, Rijksmuseum, RP-T-1932-9.

7. kép: Anna van Croy síremléke, Rijksmuseum, RP-T-1932-9

8. kép: Anna van Croy síremléke, Rijksmuseum, RP-T-1932-9

9. kép: Anna van Croy síremléke. Felvétele: Maciej Mieizian, Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

10. kép: Anna van Croy síremléke. Felvétele: Maciej Mieizian, Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

a tetején Mária áll mint *Patrona Hungariae*, a magyar szent koronával a fején. Hogy a magyar jelleget még inkább hangsúlyozzák, a koronán levő keresztet egy duplakereszttel helyettesítették. A tervet megvalósították, ma is ott áll a lengyelországi Słupsk vártemplomának falán. (9., 10. kép) Ez az egyetlen ismert, magyar motívumokkal ellátott, de protestáns személy számára készített műalkotás a Croy család birtokában.